

Se verden som var det første gang

Af [STEFFEN MOESTRUP](#)

Øjeblikkets foranderlige skønhed fortæller fragmentarisk og flerstemmigt om en af dansk films mest interessante grupperinger; filmkollektivet ABCinema.

"Det var ligesom at vende tilbage til ABCinema," sagde Jørgen Leth for nylig om tilblivelsen af sin seneste film *Jeg Taler til Jer*, som er et portræt af maleren John Kørner og dennes arbejdsmetoder og motivunivers (Movin 2013). Men hvad mente Jørgen Leth egentlig med det udsagn? Og hvad var ABCinema i det hele taget for en størrelse? Det kan bogudgivelsen *Øjeblikkets Foranderlige Skønhed* være med til at give nogle svar på (fig. 1). Bogen er den første af sin art, der i en bredere sammenhæng fortæller historien om en af den danske filmhistories mest bemærkelsesværdige filmgrupperinger, som - med lidt god vilje - kan siges at have sat yderst væsentlige spor i udviklingen af dansk film.

Fri os fra ordets dominans

Lad os nu spole tiden tilbage til 1950'erne og ikke mindst 1960'ernes danske filmmiljø. Efter en kort opblomstring kort efter krigens afslutning med værker som *Ditte Menneskebarn* (Bjarne Henning Jensen, 1946) og *Soldaten og Jenny* (Johan Jacobsen, 1947), bød 1950'erne primært på en række "ufarlige" folkekomedier som eksempelvis *De Røde Heste* (Alice O'Fredericks, 1950) og *Far til Fire* (Alice O'Fredericks, 1953). I 1960'erne har tv-mediet efterhånden ædt sig ind på salget af biografbilletter, og i et forsøg på at styrke filmmediet bliver der indført statsstøtte med Filmloven af 1964 og med etableringen af Filmfonden samme år (i 1972 blev Filmfonden afløst af Det Danske Filminstitut). Dansk film i 1960'erne kan med nogen ret siges at byde på en nybølge i stil med de bølger, der rammer især Frankrig og Italien. Værker som Henning Carlsens *Sult* (1966) og Palle Kjærulff-Schmidts *Weekend* (1962) kan bestemt siges at være nyskabende i forhold til filmene fra årtierne forinden. Ikke desto mindre forekommer det danske filmmiljø som en rigid størrelse, der favoriserer selve fortællingen over alt andet. Det er bl.a. dette fokus på manuskriptet og tilsidesættelsen af eksperimentel virkelyst, som en gruppe kunstnere opponerer mod i slutningen af 1960'erne. (fig. 2).

Mødet

En aften i maj 1968 inviterede forfatter og filmmager Jørgen Leth, fotograf Ole John samt forfatter Erik Thygesen omkring 100 kunstnere og venner til et møde, der blev startskuddet til stiftelsen af filmkollektivet ABCinema. De fremmødte folk var et mangfoldigt mix af malere, tv-folk, forfattere, filminstruktører og skuespillere. Det var folk som Bjørn Nørgaard, Vagn Lundbye, Vibeke Winding og Per Kirkeby. Sammen var de enige om en ting: Filmen skulle sættes fri. Der skulle tænkes nyt og radikalt anderledes. De fleste af de fremmødte havde tidligere modtaget en eller anden form for støtte fra det nuværende system, så stiftelsen af filmkollektivet skyldtes altså ikke, at de fremmødte så at sige stod udenfor det gode selskab. Som navnet ABCinema mere end antyder, havde vi derimod at gøre med en bevægelse, der ønskede at stable et helt nyt alfabet på benene. En ny måde at tale om film på. En ny måde at tænke film på. En ny måde at skabe, distribuere og fremvise film på. (fig. 3).

Det etablerede system blev anskuet som stift og reaktionært. Det var et system, som primært havde øje for fortællingen. Til trods for at filmen var og er et audiovisuelt medie, blev filmen i ansøgningsfasen ofte sidestillet med litteratur. Endvidere mente stifterne af ABCinema, at filmen var omgærdet af et alt for tungt apparatur og alt for megen administration. Det skulle være vanskeligt at lave film, for filmen skulle være kunst, syntes den dominerende holdning i det etablerede system af være. "De smukke billeder er dansk films pestilens," som Jørgen Leth udtrykte det i en artikel i tidsskriftet *tå* i 1968.

Filmene skulle altså frisættes. Det skulle være lettere at arbejde med film. Og den eksperimenterende leg med mediet skulle på dagsordenen

Fig. 1: *Øjeblikkets Foranderlige Skønhed* dokumenterer og fortæller om en af Danmarkshistoriens mest interessante filmgrupperinger, ABCinema.

Fig. 2: Medlemmerne i ABCinema dyrkede bl.a. en kollektiv filmproduktion, hvor alle var instruktører og fotografer på kryds og tværs.

Fig. 3: Henning Christiansen var en af de oprindelige medlemmer af ABCinema og står bag denne plakat, som også illustrerer den collage-agtige tilgang til filmen, som gruppen dyrkede.

i dansk film. Ind skulle nærhed, spontanitet og ærlighed. Dette var grund-motivationen for dannelsen af ABCinema.

Snik Snak

Der er et stort antal faktorer, der har spillet ind, når det gælder grunde til, at ABCinema så dagens lys netop her sidst i 1960'erne. Dels har der ulmet en kritisk masse, der ytrede sine holdninger til det etablerede filmsystem i tidsskrifter såsom ta' og Superlove og dermed indirekte dannede en fælles gruppering. Denne kritiske masse fandt også senere et fysisk udtryk i besættelsen af filmskolen i februar 1969, hvor en flok kunstnere heriblandt Hans-Jørgen Nielsen og Peter Louis-Jensen trængte ind på filmskolen og med denne aktion gjorde opmærksom på deres kritik af det etablerede system.

Endvidere havde flere af de senere ABCinema-stifere, såsom Ole John og Jørgen Leth, haft praktiske erfaringer med en mere skitse-agtig tilgang til film med bl.a. *Stopforbud* (Jørgen Leth, 1963) og *Se Frem til en Tryk Tid* (Ole John, Jørgen Leth, 1965); erfaringer der havde vist, at filmproduktion ikke nødvendigvis skulle være besværligt, minutiøst planlagt og stort slået op. (fig. 4). Endelig havde en række tekniske forhold såsom udviklingen af mere mobile kameraer og lydudstyr muliggjort en lettere adgang til filmapparatet og en større mobilitet, der igen muliggjorde nye eksperimenterende tilgange til filmmediet.

ABCinema kom dog ikke videre heldigt fra start set fra et produktionsperspektiv. De mange gode intentioner druknede hurtigt i politiske uenigheder (bl.a. om hvorvidt ABCinema var et anti-kapitalistisk projekt eller ej) og for megen snik snak, men de synlige resultater udeblev. Det blev der dog lavet op på i begyndelsen af 1969, hvor en fraktion af ABCinema væltede den siddende bestyrelse og dannede en ny ledelse. Hastigt kom der gang i det, som det hele i virkeligheden skulle handle om: filmproduktion.

Kollektivt

Den første produktion - *Dyrehavefilmen* (1969) - blev til præcist så løsagtigt og frit, som foreningen i sin tid blev dannet. En flok på 25-30 medlemmer mødte op i Dyrehaven en søndag i snevej og skød løs på må og få med Super 8-kameraer. Materialet blev sat sammen, men som Ole John fortæller i *Øjeblikkets foranderlige skønhed*, som han selv har redigeret, var magien fra søndagen i Dyrehaven forsvundet, når man iagttog det sammensplejede materiale. Derimod kom magien igen, hvis man afspillede de forskellige sekvenser samtidig. Dette blev første eksempel af flere, hvor ABCinema med stort held eksperimenterede med multi-projektioner og dermed også i fremvisningsdelen tænkte nyt. (fig. 5). Multiprojektionen gjorde, at tolkning blev vanskeligt for tilskueren, da de mange billeder på samme gang umuliggjorde, at man kunne følge med i nogen enkelthistorier, og noget andet trådte derfor ind i stedet. Eller som Ole John formulerer det i bogen:

"Nu et var genskabt. Nu lignede det den oplevelse, vi havde haft i Dyrehaven. Vi havde filmet øjeblikket, og med de mange fremvisere genkaldtes øjeblikket i en kæmpe multiprojektion". (John 2013: 34) (fig. 6).

Endnu en kollektivfilm blev til i Rødovrecentret, som igen blev fremvist i multiprojektion og med elektronisk orgelmusik af Jimmy Smith. Derpå fulgte den nok mest interessante produktion i ABCinema-regi; en film der blev døbt *Krag-filmen*. Den bestod i al sin enkelhed af montagesekvenser af statsminister Jens Otto Krag, der opholder sig en eftermiddag i Kunstakademiets have. På lydsporet mixes bidder fra en interviewoptagelse, og sammen danner billede og lyd en virtuos collage, som faktisk fungerer overraskende godt som portræt af den daværende statsminister. (fig. 7).

Efter *Krag-filmen* begyndte relationerne i ABCinema dog igen at knage. Fraktioner opstod, og splittelse kom igen for dagen. Nogle mente, at ABCinema var blevet for meget en del af den etablerede branche og skulle agere langt mere revolutionært. Enighed kunne man ikke komme frem til, og dermed blev *Krag-filmen* den sidste fællesfilm produceret af hele kollektivet.

Flere mindre kollektive film blev dog produceret, herunder *Frændeløs* (1970) og *Eftersøgningen* (1971), hvor en række tidligere ABCinema-medlemmer, herunder Jørgen Leth og Henning Christiansen, opholdt sig et par uger i en simpel teltlejr på Randbøl Hede og skabte en meget løs og også temmelig diffus eksperimentalfilm. (fig. 8).

Sporene

Reelt set eksisterede filmkollektivet ABCinema kun i tre år. I 1971 var det mere eller mindre forbi. Men medlemmerne og deres forskelligartede tilgange til det at lave film levede jo videre og sporene fra filmkollektivet er bestemt ikke uvæsentlige.

Som bogen formidler det, var ABCinema og bl.a. besættelsen af Filmskolen med til at få filmen sat på den politisk dagsorden, hvilket på sigt førte til et mere gennemsigtigt støttesystem, en ny filmlov der

Jørgen Leth og Bud Powell, Paris 1960.

Fig. 4: Jørgen Leth, som var en af ophavsmændene til ABCinema, havde forinden gjort sig erfaringer med den skitseagtige tilgang til film, bl.a. med portrættet af musikeren Bud Powell i filmen *Stopforbud* fra 1963.

Fig. 5: I *Dyrehavefilmen* fra 1969 filmede ABCinema-medlemmerne hinanden, og da de forskellige filmsekvenser blev fremvist samtidig fremkom en fornemmelse af det fragmentariske, som også havde kendetegnet oplevelsen i dyrehaven. Filmen var udtryk for en meget anderledes tilgang til det at skabe dokumentarfilm i datidens Danmark, hvor en langt mere kontrolleret metode herskede.

Fig. 6: En skitse over en mulig multiprojektionsfremvisning i en biograf. Tilfældet skulle gerne råde, så publikum aldrig kunne kalkulere med hvilken oplevelse, der ventede dem.

sikrede en demokratisering af mediet samt en ændring fra filmfond til filminstitut, som bogen dog ikke rigtig formår at forklare betydningen af. Også de åbne filmværksteder, som i dag bl.a. i Aarhus ikke bør ignoreres i det danske filmmiljø, har et indirekte ophav i grupperinger som ABCinema.

De væsentligste spor er dog måske ikke af politisk eller institutionel karakter men har snarere at gøre med tilgangen til det at lave film. ABCinema formåede at genskabe en legesyge med mediet. En lethed i selve filmproduktion, der åbnede op for en mere direkte adgang til mediet og som peger fint frem mod vores dages filmtilgængelighed, hvor alle med en smartphone eller et billigt HD-kamera kan give sig i kast med filmskabelse og qua internettet har direkte adgang til selvpublicering og distribution.

Denne lethed førte også til en mere mangfoldig og nuanceret forståelse af, hvad en film kan være. At film ikke nødvendigvis skal drives frem af et narrativ, men at film også er sanser, kropslighed, mønstre, gentagelser, montage, collager, legen med forholdet mellem lyd og billede, farver, tilfældigheder, bevægelse og patos. (fig. 9).

Hvor er filmene?

Det er meget glædeligt, at fortællingen om ABCinema endelig vækkes til live med udgivelsen af *Øjeblikkets foranderlige skønhed*. Udgivelsen er et væsentligt dokument over en af dansk films mest interessante bevægelser.

Faren ved sådan en tilbageskuende udgivelse er naturligvis, at den udelukkende bliver et nostalgisk og ekskluderende tilbageblik. Dette er ingenlunde tilfældet med *Øjeblikkets foranderlige skønhed*. Jovist, er her nostalgisk, men i bogen er også kritiske røster, perspektiveringer, dagbogsoptegnelser.

Bogen føles på mange måder som en collage. Et virvar af indgange til en forholdsvis overskuelig periode i dansk film. Den mangfoldige collage fungerer godt med sin flerstemmige behandling af stoffet, men polyfonien gør også, at der er rigeligt med gentagelser. Så forskellige syn på tiden har de forskellige folk altså heller ikke, hvorfor man lidt for mange gange skal læse stort set enslydende beretninger om dannelsen, arbejdsmetoderne og filmene, der blev skabt. Her kunne en strammere redigering havde fjernet de værste gentagelser.

En åbenlyst mangel - og måske i virkeligheden det mest ærgerlige ved udgivelsen - er fraværet af filmene. Jeg ved ikke, hvordan det forholder sig med rettighederne, men nu hvor vi har at gøre med en bog, der behandler en række forholdsvis utilgængelige film, kunne det være fordelagtig, hvis en dvd var at finde i bogen med udvalgte film eller blot sekvenser fra de omtalte film. Nuvel, nogle af de behandlede film såsom *Eftersøgningen* (1971) er udgivet på dvd (i *The Jørgen Leth Collection*, boks nummer 6), men hvor ville det være fint at kunne se klip fra *Krag-filmen* eller *Dyrehave-filmen*, også selvom den væsentlige multi-projektion så ville mangle.

Ikke desto mindre fungerer udgivelsen også fint i al sin fragmentariske struktur. Især Ole Johns bagudskuende beretninger og kunsthistoriker Tania Ørums perspektiverende afslutningsartikel er interessant læsning, men det er også et klogt træk, at redaktørerne har valgt at inkludere mange af datidens dokumenter, alt lige fra dagbladenes anmeldelser til kommunikation mellem gruppens meget forskelligartede medlemmer.

Fig. 7: *Krag-filmen* fra 1969 er nok den mest vellykkede film fra ABCinema, og den blev også den sidste kollektivfilm, hvor hele gruppen var med.

Fig. 8: Jørgen Leths jordbærrøvhæpning i udvalgte stills fra filmen *Frændelos* (1971).

Fig. 9: Mest af alt formåede ABCinema måske at sætte spor i dansk film ved at have en meget legende, let og afsøgende tilgang til mediet, her en montage fra *Frændelos* (1971).

Fakta

Øjeblikkets foranderlige skønhed - ABCinema og filmoprøret i Danmark 1968-71

Redigeret af Ole John. Bidrag af bl.a. Per Kirkeby, Jørgen Leth, Bjørn Nørgaard, Kristen Bjørnkjær og Allan de Waal, Tania Ørum, Niels Skousen, Peter Thorsboe og Ole John.

 [Udskriv denne artikel](#)

 [Gem/åben denne artikel som PDF](#)

 [Gem/åben hele nummeret](#)

Litteratur

Movin, Lars (2013) "Slentre gennem tegn - interview med Jørgen Leth". Tilgængelig 7/6 2013 [online](#).

Det kan i øvrigt anbefales at se nærmere på filmen ABCinema (2000/2009) som er at finde på *The Jørgen Leth Collection*, boks 6.